

Sprehodi po knjižnem trgu

Diana Pungeršič

Uroš Zupan: Sanjska knjiga.

Ljubljana: Cankarjeva založba, 2020.

Narava umetnosti se ne zdi prav daleč od narave sanj; tako kot sanje ustvarja nezavedni del nas, tudi umetnost (lahko) nastaja iz podzavestnih vzgibov. Uroš Zupan je v zadnji pesniški zbirki oba svetova, pesniškega in sanjskega, združil in tako razširil svoj pesniški milje. Kajti če se je doslej njegova poezija značilno napajala iz spominov in pri tem ustvarjala nostalgичne, melanholične medprostorske mehurčke, se tokrat jedro knjige, sicer razdeljene na tri dele, profilira kot izrecni zapis sanj.

Vsaka od dvanajstih pesmi iz prvega razdelka, naslovljenih kot *Sanjska knjiga* (od I do XII), ima identičen začetek "Danes sem sanjal, da ...", ki se razvije v košato sanjsko zgodbo z najrazličnejšimi zapleti, osebami in podtoni ... Enkrat so pesmi/sanje bliže groteski, drugič meditaciji, tretjič fantaziji. Sanje so nasploh vsebnik, znotraj katerega popustijo tuzemski zakoni, *instrumenti za pogajanje z resničnostjo se snamejo s tečajev*, da bi odprli pot zamolčanemu, potlačenemu, zatrtemu, neizrečenemu, željam, kompleksom, strahovom ipd. Vse te vzgibe je mogoče začutiti tudi v teh pesmih – prevprašujejo ali kompenzirajo subjektov vsakdan, ga soočajo s strahovi in željami, razblinjajo in tudi ustvarjajo iluzije. Čeprav nekaj podobnega tako in tako počne že umetnost oziroma poezija sama po sebi, se zdi, da je dvojni (sanjsko-ustvarjalni) odmik avtorju omogočil raziskati nove vsebine, stare pa upovedati na nov način, tokrat poudarjeno

(avto)ironičen, humoren, hudomušen, zafrkljiv, satiričen, kritičen. Pri čemer zupanovska lega (p)ostaja še izrecnejša, torej očitno medprostorska, zapredena vmesnost; zračni mehurček, v katerem lebdi in plava vsebina sanj/resničnosti, kjer je nič, in vendar vse hkrati: "Bil sem v dveh telesih in enem duhu hkrati. Bil sem / v Audnovi starosti, ki je segala čez / njegovo smrt, in v sedanjosti moje mame, / ki je bila v tisti kuhinji mojih zdajšnjih let." Zahomotanost v časovno in prostorsko iluzijo, ki hkrati kaže ali vsaj namiguje na globljo resnico sveta in subjekta, je lucidno upodobila tudi oblikovalka Sanja Janša. Na naslovnico je namreč umestila fotografijo knjige, ki jo (domnevno) držimo v rokah, pri čemer tudi izbira barvnega odtenka, umazano, zamolklo bež ali oker, lepo poudarja prehajanje vzdušja od za avtorja značilnega poznega avgustovskega sonca proti vse prisotnejši oktobrski in novembrski mrakobi, Nervalovemu črnemu soncu v drugi polovici zbirke.

Čeprav se vse pesmi/sanje dogodijo subjektu, so mnoge pesmi pravzaprav družbeni komentar, ki lahko preraste celo v politično satiro, pamflet. Takšna je na primer pesem *Sanjska knjiga III*, ki pripoveduje o pesnikovi turneji s predsednikom države in ki jo lahko razumemo kot posmeh predsednikovi klovnovski osebnosti in nastopaški funkciji (pesem nas spomni na skladbo skupine Patetico *Predsednik je zadet* izpod peresa Roka Vilčnika), a v isti meri prevprašuje mesto in vlogo same poezije in pesnika v svetu, njeno oziroma njegovo (ne)utilitarno, (ne)zabavljajško naravo. Podobno samoironične in tudi družbenokritične, satirične so tudi sanje o pesniškem nastopu pred veliko publiko in soočanju z zahtevo občinstva, popuščanju pred pritiskom pričakovanj, ki gredo v smer domoljubja, slavospevov naciji. Simpatično in pesniško prepričljivo je predvsem dejstvo, da se subjekt nikakor ne izvzema iz konteksta, temveč je soudeleženec, soustvarjalec, četudi ujetnik. Zajema torej iz lastnih občutkov, pomislekov in strahov znotraj konkretne družbe: "Moja velika glava izza mize. / Najbrž si zaslužim, da mi tako zelo žvižgajo." Pesništvo kot družbeni pojav in pesnik kot družbeni subjekt sta tako v sanjah večkratno izzvana in tudi karikirana, denimo v soočenju z romaneskno formo ali kritiko, kritikom, pesniškim vzornikom, kolegom. V določene sanje pa vstopijo tudi splošnejši družbeni fenomeni, kot sta denimo služenje vojaškega roka ali anonimno spletno komentiranje. Tu pesmi/sanje dobivajo že resne groteskne oblike; vojaški rok se podaljšuje v odraslost ali celo v večnost, opazovanje spletnih komentatorjev sproža samomorilna dejanja – strel v glavo, a vsakič znova neuspešen.

V sanje/pesmi se vračajo avtorjeve značilne teme otroštva, očeta, družine, odraščanja, individuacije, staranja, pa tudi zla in bolečine, bolezni,

presežnega ..., a tokrat v hudomušno-ironičnih tonih: "Bog je imel obraz mojega zdravnika." Tudi tu pogosto beremo verze, ki spomnijo, da smo v sanjskem svetu (ki je lahko kdaj tudi čudovit, fantastičen), v njem se časi in prostori prelivajo, zlivajo, linearnost je ukinjena, v subjektu pa zgolj večni tu in zdaj: "Bil sem odrasel / in bil sem v glavi, ki je bila nedotaknjena / in čista, kakor glava, ki sem jo imel kot otrok. / Steklo, ki me je ločevalo od prihodnosti, / se je stopilo." Hkrati pa mnoge teh pesmi že napovedujejo tisto, kar bo zares izstopilo šele v nadaljevanju zbirke, tj. vse močnejše zavedanje minljivosti, smrtnosti. Ko na primer sanje pripovedujejo o zaljubljenosti v srednjih letih, hkrati pripovedujejo tudi o ženski, "ki nekaj ve o moji smrti".

Drugi razdelek *Oda za avstralsko ovčarko* nazorno in učinkovito uvaja Tranströmerjevo dvostišje *o senci, ki je resničnejša od teles*, kajti v njem najdemo pesmi, ki na različne načine, tako skozi značilno zupanovsko naracijo in s pesmijo v prozi kot z lirskimi, ritmiziranimi in rimanimi pesmi, približujejo neotipljivo, druge svetove. Najsi bodo živalski, glasbeni, občutenjski svetovi ali svetovi mrtvih ... Najsi bo skozi oris življenja in dela glasbenika, pesnika, skozi opazovanje narave ali skozi popis izkušnje iz operacijske dvorane. Ta razdelek je oblikovno najbolj razgiban, čeprav po temeljnem občutju pravzaprav zelo soroden, zavezan življenju: "Nič pametnejši nisi. / Zgolj star. Zgolj povzetek. A vendar preživeli, / ki vsaki stvari, ki jo vidi, pripisuje nekakšen skrit pomen."

Zadnji razdelek *Da se ne pozabi* je lirsko-esejističen, je nekakšen (vnovičen) pesnikov zagovor, utemeljitev "zupanovskega" pogleda na svet, ki je tudi tokrat nezamenljivo molovski, megličast, zabrisan, zasanjan, s prevladujočo pridušeno svetlobo. Kakor bi hotel ob koncu knjige avtor samemu sebi pojasniti zagonetko lastnega pisanja: "To ni projekt. To ni načrt. To je temeljna danost, ki vedno znova rojeva temeljno občutje. /.../ To je nekaj, kar presega tehniko. Je kot nekakšna pozlata, ki se dviguje iz stavkov, verzov, besed. Ki se dviguje kot izparina. Kot izparina, ki ima čisto specifičen vonj. Vonj po prezrelem sadju, ki je v visokem poletju padlo z dreves in se odkotalilo v sončno kotanjo." V tem kratkem okrušku je skrita srž Zupanove poezije, le da se pozlata v tokratni zbirki vse bolj zaveda (potencialne) črnine ... Nervalovo črno sonce je pač neusmiljeno in soočenje neizogibno, pa naj bo to skozi spomin na mrtve ali skozi soočenje z lastno starostjo in betežnostjo. A kolikor se pritisk črnine stopnjuje, toliko močnejši je tudi vzgon.

Skozi celotno zbirko se vztrajno in na več ravneh prepletajo poetološki in bivanjski razmisleki, morda še najizrecneje v pesmi, posvečeni Juretu

Deteli. Če lahko sicer te pesmi beremo kot premagovanje največje skrivnosti življenja, kot ustvarjanje novih *zajetij časa*, prostorov brez *brezen*, pa je bivanjska tehlnica vendarle ves čas brezkompromisno na strani življenja: "Včasih je poezija visoka umetnost in najboljša priprava / na smrt. Včasih pa samo hermetično šopirjenje. / Ampak otroci, psi, ptice, prijatelji, / muce, oblaki, trave, metulji, kamni, sobote ... / so lahko prebivalci poezije, / a so hkrati pomembnejši od poezije." Nemara je eden temeljnih vzgibov za poezijo res premagovanje smrtnosti, "kot bi hotel slovo dvigniti nad čas" in "s krhkimi zapisi preživeti svojo dobo", a zavedanje smrti v enaki meri (p)oživlja ravno (fizični) tu in zdaj: "Imel sem sanje, ki so zdrobile / spanec in z njim pozabo – me vrnilo / v telo."

Draž zbirke in še zlasti zadnjih dveh ciklov, precej raznolikih po tematiki in oblikah, je tako ravno v pritajenem približevanju smrti, ozaveščanju, da je svet s svojimi izgubami pravzaprav *Akademija črne svetlobe*, in le tako se lahko nekje spotoma dogodi pristnejše in srečnejše življenje. Pristnejše, ker je zmožno (samo)ironije, satire, humorja, in srečnejše, ker se zaveda, da živi. *Sanjska knjiga* brbota svobodno v obliki in živahno v zavedanju: "Ta podarjena, kratkotrajna zmagošlavja / so – spanec, vino, blag narkotik, nov oblič. / Ko zdi se, da se resničnost obotavlja, / in sreča k nam pristopa sama – za manj kot le drobiž."